

en tråd, om än outtalad, genom hela boken. Men vad är då Orienten? Efter att ha läst *Hudud* får man intrycket att Orienten endast är den islamska arabvärlden i Asien och Afrika, även om filmexemplet *El Cid* också pekar ut Spanien som Orienten. Det är ett mångtydigt begrepp och kan vara så mycket mer än den del av världen där islam praktiseras. Ett exempel är "orientalisk mat" som väl i första hand förknippas med Indien, Kina, Japan och Thailand och ett annat exempel är "orientaliska livsåskådningar" som inte syftar på islam. En ökad tydlighet vore önskvärd. Att större delen av *Hudud* ändå handlar om arabvärlden beror på att vår populärkultur och -orientalism i mångt och mycket produceras i engelsktalande delar av världen, främst USA. Berg reflekterar inte nämnvärt över denna "kulturimperialism", mer än när han påpekar att rådande världsordning bekräftas i hans material.

Förutom Said använder sig Berg av modernitetsteoretiker som Bauman, Giddens och Ziehe och dessa nämns både i inledningen och vidare i texten. Bergs användning av modernitetsteoretikerna är bra och han förenar teori och empiri på ett enkelt och pedagogiskt sätt. Men i användningen uppenbarar sig en tankelucka eftersom han även här använder ett begrepp oreflekterat. Vad är det "moderna" som Bauman, Giddens och Ziehe skriver om? Är det en företeelse som kännetecknar 1900-talet, tiden efter upplysningen, tiden efter medeltiden, eller kanske någonting som formulerats efter Karl Martells seger över araberna år 732 och vad innebär det "moderna"? Frågan blir uppenbar när Berg ser 1900-talets populärorientalism som ett uttryck för ett identitetsbekräftande och modernitetens reflexivitet. Iakttagelsen faller dock eftersom Berg inte tydligt nog redovisar skillnaden mellan den orientalism man finner i det historiska kapitlet och den som praktiseras i 1900-talets filmer och populärlitteratur.

Trots vissa brister i analys, tydlighet och disposition är *Hudud* en bra, intressant och läsvärd bok som i sitt framställningssätt passar bra in i den etnologiska smått populärvetenskapliga genren. Berg är både svepande och träffsäker i sin etnografi och han använder på ett bra sätt de teorier han valt som tankeinstrument. I sin bok pekar han också på en mycket intressant paradox mellan den uppbyggda historien och verkligheten. Masskulturens inverkan i det vardagliga tänkandet är både skrämmande och fascinerande, vilket Magnus Bergs *Hudud. Ett resonemang om populärorientalismens bruksvärde och världsbild* förtjänstfullt visar.

Magnus Gudmundsson, Lund

Karl-Olov Arnstberg: *Svenskar och zigenare. En etnologisk studie av samspelet över en kulturell gräns*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1998. 462 s. ISBN 91-7203-226-X.

Hösten 1993 åtog sig Karl-Olov Arnstberg att utvärdera det sociala arbetet med zigenare, som sedan 1988 bedrivits vid Stenby-sektionen i Rinkeby. De ansvariga för verksamheten var nöjda med det arbete som där bedrevs och ville att en forskare skulle värdera den bedömningen. I det fall resultatet blev positivt fanns också ambitionen att dokumentera arbetet till eventuell nytta för andra myndigheter.

Arnstberg följde arbetet vid Stenby-sektionen periodvis under ett års tid. Han koncentrerade sig i huvudsak på personalens relation till zigenarna, men eftersom han kunde röra sig fritt på sektionen, fick ta del av befintliga journaler samt också följde med på hembesök, fick han en inblick i hur de av socialförvaltningen i Rinkeby beroende zigenarna idag lever. Trots detta är rapporten ofullständig, eftersom zigenarna själva inte kommer till tals.

Förf. är rakt igenom rapporten trogen några förutsättningar: Zigenare har förföljts och förtryckts genom historien. De har en kraft att överleva i de mest horribla situationer. Denna bygger på extrem förmåga att anpassa sig till yttre omständigheter samt en lika extrem förmåga till inre sammanhållning. Zigenarna har också lyckats att dölja sitt inre liv för insyn från majoritetsbefolkningen.

När det gäller zigenarnas framtid anser förf. att framtidsutsikterna är mycket mörka. I Sverige är ett stort antal zigenare bidragsberoende, många lever i en social misär med familjesplittring, kriminalitet och drogberoende. Som en av anledningarna till den pessimistiska synen anger han, att de zigenare, som ingår i Stenby-sektionens projekt, som avslöjar sina problem för socialsekreterarna i projektet visar att den inre sammanhållningen inte längre fungerar som tidigare.

Stenby-sektionen formulerade tio delmål som bl.a. gick ut på att göra zigeniska barn delaktiga i barnomsorg och skola, minska konflikter med grannar, skapa möjligheter för försörjning, minska missbruket samt dokumentera och systematisera de arbetsätt som utvecklades. I relation till delmålen har Stenby-sektionen haft viss framgång, fler barn än tidigare går i undervisning, det finns zigenare som yrkesarbetar och arbetsättet har lett till ett större förtroende mellan zigenare och socialarbetare.

Stenby-sektionen kan dock inte komma tillrätta med problem som själva föreställningen att en myndighet kan förmedla integration, men detta diskuterar inte förf. utan han konstaterar bara att zigenarna kan systemet, gör som de vill och, som sagt, att framtiden är mörk.

Så långt Stenby-sektionen. Rapportens fokus är, enligt förf., inte zigenarnas liv utan en analys av det engagemang, i syfte att integrera de nomadiserande zigenarna i det moderna samhället, som svenska forskare, debattörer, journalister och myndighetspersoner visat alltsedan andra världskrigets slut. Arnstberg har helt enkelt tagit tillfället i akt att skriva av sig om mycket av det han samlat under sitt mångåriga arbete inom området svenskar och deras relation till zigenare. Resultatet har blivit en mer än 400 sidor lång bok, som handlar om mycket mer än det som uppdraget kräver. Av omfattningen följer inte en helhetsbild utan snarare bjuds läsaren på en mängd pusselbitar till ett pussel som kan läggas på mer än ett sätt. Det är tilltalande för mig som tycker illa om den tradition som till exempel offentliga utredningar tillämpar i sina historieskrivningar, nämligen att relationer och skeenden beskrivs som om det fanns en given sanning om dem. Arnstberg har en ambition att se zigenarna som aktiva, handlande subjekt, vilket inte är alldeles vanligt.

Arnstberg framhåller att svenska myndigheter, alltsedan andra världskriget, har försökt komma tillrätta med de problem som bl.a. diskrimineringen av zigenare fört med sig. Många misstag har begåtts, men dessa kan till viss del förklaras med att hänsyn måste tas till politiska beslut och samhället i övrigt. Enligt förf. har ambitionsnivåerna varit höga, men inte alltid adekvata.

Förf. gör en lång genomgång av hur utgångspunkterna för samhällets intresse växlat över tid. I kapitlet "Experterna" börjar han med att beskriva de naiva realisterna. Dessa arbetar med utgångspunkten att de flesta människor är lika (alltså en nedtoning av kulturella skillnader), att zigenarna är en folkspillra som helt enkelt inte hunnit anpassa sig utan behöver hjälp att göra det. De placeras på listan av hjälpbehövande tillsammans med alkoholister, utvecklingsstörda, gamla och fattiga. Den konkreta hjälpen handlar om bostäder, utbildning och arbete, dvs. sådant som värderas högt av majoritetskulturen. Arnstberg visar vidare hur olika verklighetsuppfattningar skapar missförstånd mellan de olika parterna. De naiva realisterna styrdes i grunden av empati och rättskänsla, något som förf. bekräftar.

Arnstbergs naiva realister följdes av vad han kallar de solidariska experterna. Deras föreställningsvärld präglades av att de uppfattade zigenarna som rika på insidan även om de var fattiga på utsidan. Till detta kom att de individualiserade problem och undvek att beskriva mönster som skulle kunna leda tanken till gruppnivå, dvs. kulturen. Det betyder också att de gjorde sig blinda för den zigeniska överlevnadsförmågan, med dess uppfinningsrikedom och handlingsinriktade solidaritet med medlemmarna i den egna gruppen.

Förf. går så småningom över till att beskriva 90-talets solidaritet. Dess främste företrädare är Hedi Bel Habib vid Statens invandrarverk. Denne menar att zigenarnas situation helt och hållet är en följd av myndigheternas agerande, dvs. att den genomgående trenden att objektifiera zigenarna fortlever.

Arnstberg tar också upp kopplingen mellan tidsandan och vad som är tillåtet att säga. Om den för tillfället gällande sanningen är den, att samhället är skuld till att kriminalitet och drogmissbruk är hög bland zigenare, blir det t.ex. svårt att tala om problemen och därmed blir zigenare automatiskt behandlade ojämnt. Media publicerar sällan problematiserande och analyserande artiklar, vare sig om zigenare eller andra, utan snarare censurerade och moraliserande. Det finns i varje tid ett "rätt" sätt att tänka och den som försöker sig på något annat riskerar att hamna vid skampålen.

Den långa genomgången av andras arbeten som förf. gör är okritiskt kritisk. Han speglar visserligen på ett intressant sätt hur tidsandan påverkar de engagerades problembeskrivningar och förklaringsmodeller, och för den som vill lära sig något om majoritetskulturen finns det rikliga tillfällena. Men Arnstberg själv försummar att ta vara på de rikliga tillfällena till tidspeglingar som bjuds genom att inte problematisera sin egen tid och inte heller sitt eget förhållningssätt. Han sätter inte heller zigenarnas situation i relation den övergripande integrationspolitik som förts och förs i Sverige vad gäller alla som inte tillhör majoritetskulturen.

Ett samhällets val av objekt för sitt intresse växlar över tid vare sig det handlar om att skydda samhället eller att rädda objektet. Exempelen är många, sinnessjuka, tattare, flyktingar, zigenare... Arnstberg avstår från en i mitt tycke fundamental etnologisk diskussion, nämligen den om det elementära behovet av att definiera och förhålla sig till några som är annorlunda än en själv som ett led i kampen om den egna kulturens överlevnad. Det är därför ett problem att Arnstberg inte diskuterar varför det svenska majoritetssamhället val-

de just zigenarna som objekt och motbild. Han bara konstaterar att när 1954 års ziganerutredning lade fram sitt betänkande blir zigenarna officiellt definierade som ett socialt problem, något som inte har förändrats även om förklaringarna till att de är ett problem växlat.

Rapporten hade vunnit på en redigering. Det kunde gjort den mer stringent och dessutom hade en del allvarliga fel kunnat undvikas. Ett exempel är att i avsnittet "Misärens landskap" redovisas en mängd fall ur socialförvaltningens akter. Dessa redovisningar är ofullständiga och det framgår inte om det är socialförvaltningen som skriver dåliga journaler eller om Arnstberg själv redigerat dem. I redovisningarna är namnen på klienterna ändrade för att skydda personernas integritet, men i ett par fall kallas personen först för ett namn för att senare och utan förklaring kallas för något annat. Detta skapar osäkerhet om huruvida personen i fråga verkligen är skyddad.

Eva Norström, Stockholm

Birgitta Svensson: *Tatuering – ett sinnligt äventyr*. Nordiska museets Förlag, Stockholm 1998. 192 s., ill. English summary. ISBN 91-7108-430-4.

En vårdag 1995 åker en grupp kvinnor i åldrarna 18 till 43 år från Veddige i Halland på en bussresa till en tatuereare i Helsingör för att dekorera sina kroppar. Med en skildring av helt "vanliga" människors tatueringssintresse inleder Lundaetnologen Birgitta Svensson sin bok *Tatuering – ett sinnligt äventyr* och berättar sedan om tatuering som identitetskapande medel, om motivval och förebilder, om hur synen på tatuering förändrats, och avslutar med att analysera varför vi nu upplever en tatueringssrenässans.

Tack vare Peter Segemarks läckra och sensuella bilder och den höga konstnärliga nivån på Nina Ulmajas grafiska form har det blivit en mycket vacker och spännande bok. Framställningen är populärvetenskaplig med omfattande notapparat och rikt referensmaterial hämtat bl.a. från fängelser och tatueringssstudios. En frågelista gav svar från 70 personer som berättade om synen på tatuering och om egna och närståendes tatueringar. Intervjumaterial från etnologstudenters C-uppsatser har använts tillsammans med Svenssons egna intervjuer. Litteraturlistan är omfattande och omfattar såväl äldre som nyare artiklar och forskning inom området.

Birgitta Svensson tolkar och förklarar tatueringens uttryck och tar ofta andra forskares teorier till utgångspunkt: Jean Baudrillard, Pierre Bourdieu, Judith Butler, Mike Featherstone, Alberto Melucci, Thomas Ziehe, alla är de med på ett hörn. Forskningsmaterialet skildras och struktureras med hjälp av rubriker som "Protest och utanförskap", "Tillhörighet och gränsmärke", "Originalitet och personlighet", "Autenticitet och individualitet", etc. Detta medför dock att texten tyngs av en del upprepningar.

Boken handlar alltså om tatuering som mänskligt fenomen och förf. slår hål på många myter och fördomar. Företeelsen är mycket gammal. Tatueringsverktyg finns på de äldsta grottmålningarna och i de nordiska bronsåldersgravarna har man funnit tatueringssnålar. Den så kallade ismannen, som levde för drygt 5 200 år sedan och som man fann i Alperna 1992, var tatuerad. Ordet tatuering kom till Västerlandet under 1700-talet med James Cooks reseskildringar från Tahiti. Ordets ursprung är troligen polynesiskt där *ta* betyder teckning och *toua* står för själ eller personlighet. Med en ökande förekomst av tatuerade "vildar" på utställningar, i litteratur och forskning fick den europeiska civilisationen i upplysningstidens anda något att kontrastera sig emot. Tatueringar kom att förknippas med de Andra, de ociviliserade och outvecklade. Tatuering kom så småningom att upplevas som en blomstring i Europa under 1800-talets slut och då förekom det inte bara, som senare gjorts gällande, bland förbrytare och andra marginaliserade grupper, utan också bland adel och excentrisk borgare. Samtidigt som det blev populärt i Västerlandet försvann bruket i de delar av världen där missionärer bekämpat företeelsen därför att de ansåg att den representerade "primitivism och bristande civilisation".

Birgitta Svenssons intresse för ämnet väcktes när hon fältarbetade på ett fängelse där de flesta internerna hade många och mycket spektakulära tatueringar. Hon anser att de fördomar om tatuerade personer som levat kvar länge under 1900-talet troligen grundar sig på 1800-talskriminologernas påstående att alla tatuerade var förbrytare. Ännu under 1960-talet fanns det psykologisk forskning som undersökte om man utifrån deras tatuering kunde få veta vilken typ av brott manliga fångar ägnat sig åt. De intagna själva ansåg att deras tatueringar var ett tecken på att de stött in. En del var stolta över dem och ansåg att de stärkte deras identitet och gav dem respekt. Tatueringen gav dem en känsla av motståndskraft och styrka. De flesta manliga kåkfarare som förf. intervjuat svarade dock att de inte visste